

Böckernas vägar: den svenska bokhandelns import av utländska böcker 1750–1800

Anna-Maria Rimm

Denna Förteckning innehåller blott *Förstlingen* af min Utrikes Bokhandel, hvilken man dock hoppas, med tiden, kunna drifva til den högd, at det Svenska Almäna skal blifva vederbörligen betjent, så i anseende til Böckerne sjelfve, som deras Pris. Desse Böcker äro inkomne emot slutet av förl. år; hvadan ock någon Del af dem redan är försåld; men den blifver nu snart ersatt, genom de ansenliga Partier nya Böcker, som dels redan äro under vägen, dels väntas, fram på Sommaren; särdeles ifrån Köpenhamn, hvarest jag tilhandlat mig en god del af Hr *Philiberts* väl sorterade Boklåda. Til denne Handels ytterligare utbredande äro ock Correspondancer inrättade, på *London, Paris, Amsterdam, Leipzig, Göttingen, Greifswald, Köpenhamn* och *Petersburg*.¹

De anspråksfulla orden är Carl Christoffer Gjörwells (1731–1811), publicerade som ett förord till en bokkatalog 1770. Gjörwell var inte ensam om att importera böcker. Under 1700-talet växte såväl bokhandeln som det internationella samarbetet mellan olika bokhandlare i Europa. Upplysningen var en bidragande orsak. Behovet av böcker ökade i detta förnuftets tidevarv, och den kunskapsörstande publiken växte stadigt i och med den ökande läskunnigheten. Bokhandeln i Sverige bestod till mycket stor del av utländska böcker, eftersom den svenska bokproduktionen ännu var liten. Även om den ökade stadigt under seklet kunde produktionen av svenska böcker inte på långa vägar tillfredsställa de svenska lärda och vittra eliternas behov av vetenskaplig och underhållande litteratur. Import av utländska böcker till Sverige tycks ha bedrivits på olika sätt: med hjälp av privatpersoner som tog med sig böcker hem från utlandet, via universiteten som bytte vetenskapliga arbeten med utländska lärosäten, och genom den organiserade bokhandeln.

Böcker var under 1700-talet ett centralt medium för förmedlande av information och idéer, och införseln av böcker från utlandet torde ha influerat kulturklimatet och samhällsdebatten i vårt land i hög grad. Bokimporten påverkade också den svenskspråkiga bokmarknaden, som till stor del bestod av översättningar. Denna kulturförmedling till den ”upplysningsscen” som utgjordes av den svenska bokhandeln är ännu inte tillräckligt utforskad. Hittills har ingen större

samlad studie om svensk bokimport under 1700-talet gjorts. Befintlig litteratur om import av böcker till Sverige är omvittnat mager, splittrad och fragmentarisk.² I det följande görs dock ett försök att teckna en skiss av den svenska organiserade bokhandelns import av böcker under andra hälften av 1700-talet. Vem avgjorde vilka böcker som skulle importeras till det svenska riket? Vilka var förmedlarna, på vilket sätt importerade de, och hur såg böckernas vägar ut?³

Utländska böcker på den svenska bokmarknaden

Handeln med utländska böcker i Sverige tog fart i Stockholm på 1600-talet. Försäljningen sköttes av kommissionärer för utländska förläggare som vistades tillfälligt i det svenska riket. Så småningom lyckades några av dessa bli bofasta i staden och etablera sig som privilegierade bokhandlare. Böckerna som de sålde hade en lärd elit som målgrupp, medan böcker på svenska – främst med religiöst innehåll – väsentligen såldes av bokbindare och fann sina köpare i en bredare publik. Under 1700-talet växte en ny sorts bokhandlar fram som saluförde både svenska och utländska böcker. Parallellt med detta framträdde nya bokhandlartyper, främst personer som också var verksamma som boktryckare eller förläggare, på bekostnad av bokbindarna vars betydelse som bokförsäljare minskade kraftigt under seklet. År 1752 förlorade exempelvis bokbindarna sitt tidigare monopol på att sälja inbundna böcker. Efter tryckfrihetsförordningen 1766 delades bokhandelsprivilegier ut mer frikostigt vilket ledde till ett markant ökat antal boklådor. Ett flertal av dessa var sortimentsbokhandlar som sålde både svensk och utländsk litteratur.⁴ Enligt en genomgång av bokkataloger på Uppsala universitetsbibliotek sålde nästintill samtliga organiserade stockholmsbokhandlare utländska böcker mellan åren 1750 och 1800. Till dessa kan bokhandlare som sålde utländska böcker i andra svenska städer fogas, däribland i Lund, Uppsala och Göteborg.⁵

Men det är skillnad på att sälja och importera. Det finns inga belägg för att alla dessa bokhandlare även importerade böcker från utlandet; tvärtom är det högst osannolikt att de gjorde det. Dels var det vanligt att böcker på utländska språk trycktes och förlades i Sverige. Här kan exempelvis nämnas avhandlingar och andra vetenskapliga arbeten vilka i regel gavs ut på latin, trots att de egentligen var av svenskt ursprung. Dels kunde svenska bokhandlare få tag på utländska böcker genom Bokauktionskammaren i Stockholm.⁶ Belägg finns dock för att ett antal bokhandlare bedrev import i större skala. Flera av dessa drev – som så ofta i det svenska 1700-talets bokbransch – även andra affärsrörelser, främst tryckerier och förlag. De flesta av dem, men inte alla, hade formellt sökt och fått privilegium att

bedriva handel med utländska böcker.⁷ Kanslikollegium – som var den myndighet som ansvarade för bokhandeln och utfärdade bokhandelsprivilegier – specificerade nämligen i privilegierna huruvida det var önskvärt att bokhandlaren i fråga skulle syssla med inhemsk eller utländsk bokhandel.⁸

De svenska bokimportörerna

Vilka var då de svenska bokimportörerna och hur bedrev de sin importverksamhet? I det följande görs några nedslag i ett antal bokhandlares import under andra hälften av 1700-talet. 1750- och 1760-talens import får representeras av Lars Salvius (1707–1773). Salvius brukar betraktas som en pionjär inom den svenska bokhandeln – dels drev han den första stora sortimentsbokhandeln i Sverige, dels var det väsentligen hans förtjänst att regelverket för utrikeshandel med böcker reformerades kring mitten av seklet. Tack vare tidstypiskt merkantilistiskt färgade inlagor från Salvius till myndigheterna infördes 1756 exportpremier på svenska böcker och tullfrihet för importerat papper. Detta gynnade de svenska bokhandlare – däribland förstas Salvius själv – som både hade svenskt boktryckeri/förlag och idkade byteshandel med utlandet. I korthet ville myndigheterna undvika att kontanter flöt ut ur landet, och i stället uppmuntra handelsbalans och *byte* av varor.⁹ Svensk lärd litteratur på latin, författad av internationellt kända vetenskapsmän som Linné, var dessutom åtråvärd utomlands. Enligt egen utsago bytte Salvius till sig mängder av böcker från Amsterdam, Paris, Verona, Genève, Köpenhamn och Leipzig mot svenska, främst vetenskapliga, arbeten. Han hade kommissionärer i flera länder, men det är oklart om han gjorde inköpsresor personligen. Enligt hans bokkataloger saluförde han böcker på en rad språk utöver svenskan: latin, tyska, franska, danska, holländska och italienska.¹⁰ En del av dessa böcker var säkerligen svenska vetenskapliga verk författade på latin, men majoriteten torde vara importerade från utlandet.

Salvius kan sägas tillhöra en äldre typ av bokimportör, med byteshandel som huvudsaklig metod. Byteshandel med böcker bedrevs sedan länge i hela Europa, men kom under 1700-talet att avta till förmån för kontanthandel.¹¹ Byteshandeln innebar att Sverige inte enbart var en passiv mottagare av kultur och vetenskap. Flera svenska bokhandlare utöver Salvius bedrev organiserad export av svenska böcker tryckta på svenska, latin, tyska och franska till länder som Tyskland, Frankrike och England samtidigt som de importerade utländska böcker.¹² Importen och exporten av böcker hängde alltså samman – i någon mån fanns en ömsesidighet även om importen naturligtvis dominerade.

En något "modernare" bokimportör var Gjørwell, verksam med import främst under 1770-talet. Även om också han tidvis importerade genom byteshandel gjorde han därtill affärer via kontanthandel, vilket kan sägas karaktärisera ett modernare litterärt system. Gjørwell, som 1769 fått tillstånd att starta bokhandel för svenska och utländska böcker, förmedlade genom åren otaliga böcker mellan Sverige och kontinenten – såväl i egenskap av Kungl. bibliotekarie som i kommersiellt syfte.¹³ Hans bokhandelskontakter var koncentrerade till Tyskland och Danmark, men han hade även förbindelser i åtskilliga andra länder. Enligt egen utsago importerade han 1769–1786 böcker från "diverse Hus i Köpenhamn, Helsingör, Petersburg, Riga, Danzig, Stralsund, Greifswald, Wismar, Berlin, Frankfurt vid Oder, Leipzig, Dessau, Gotha, Augsburg, Ulm, Lübeck, Hamburg, Göttingen, Strasburg, Basel, Bern, Yverdon, Venedig, Rom, Amsterdam, Hag, Maastricht, Lütich, Paris, Rouen och London."¹⁴

Gjørwell hade ett brett socialt nätverk och drog nytta av detta i sin yrkesutövning. Kontakter med bokhandlare i London knöt han exempelvis genom sin vän Lidén. Just bokimport från England tycks dock ha varit särskilt ofördelaktig i jämförelse med andra länder på grund av engelska exportrestriktioner och svenska tullsatser.¹⁵ Trots detta skickade Gjørwell år 1769 en låda böcker på svenska och latin till en bokhandlare John Pridden i London syfte att byta till sig engelska böcker. Tilltaget lyckades, även om det dröjde: först i maj 1770 anlände en låda böcker från London.¹⁶ Engelska böcker kom emellertid aldrig att bli särskilt framträdande i Gjørwells bokhandel och förekommer endast i ett fåtal av hans bokkataloger.¹⁷

I stället var det böcker på franska och tyska, vilka förekommer i nästintill samtliga bokkataloger 1770–1793, som utgjorde stommen i Gjørwells utländska bokhandel.¹⁸ I Berlin var en av hans kontakter den polemiske författaren, upplysningsmannen och bokhandlaren Friedrich Nicolai (1733–1811), från vilken han skall ha beställt tyska böcker under 1780-talet. Gjørwell tycks ha velat odla närmare sociala kontakter med Nicolai, och hans beställningar till honom andas beundran och inställsamhet – bland annat jämför han Nicolai med den franske filosofen Pierre Bayle.¹⁹ I sin import av böcker från Paris valde Gjørwell oftast att betala kontant. År 1770 slöt han genom Lidén ett avtal med Parisbokhandlaren Jean-Thomas Hérisant. Avtalet innebar att franska böcker skulle sändas till Gjørwell två gånger per år. Hérisant avböjde bestämt betalning genom byteshandel med svenska böcker, som han inte såg någon som helst avsättning för i Paris. Gjørwell importerade också franskspråkiga böcker från Köpenhamn och Amsterdam.²⁰

I en skrift från 1782 med avsändaren "Société Littéraire & Typographique de Stockholm" ger Gjørwell närmare ledtrådar om hur betalning av bokimport kunde ske. Enligt skriften var det bokexportörerna som skulle bekosta distributionen av

bokpaket från ursprungsland till en Östersjöhamn, där ansvaret för kostnaderna i stället togs över av importören. Importören skulle betala så snart han eller hon fått en avi om att skeppet lämnat hamn.²¹ Betalning kunde dock också ske på andra sätt. När Gjörwell i slutet av 1780-talet ådrog sig skulder till flera utländska förlagshus valde han att sköta avbetalningarna samfällt via "Herrarne *Fischer & Schott* i Hamburg".²²

Magnus Swederus (1748–1836), som 1770 anställdes av Gjörwell för att sköta utrikeskorrespondensen i dennes boklåda, idkade också import genom både byteshandel och kontanthandel. Arbetet för Gjörwell medförde rimligen ett utländskt kontaktnät till nytta för de egna verksamheter han snart kom att öppna: först en akademisk boklåda i Uppsala och sedermera även bokhandlar i Stockholm och Åbo.²³ För att som akademisk bokhandlare kunna tillgodose kraven från universitetet genomförde han flera inköpsresor i utlandet. Främst gick dessa till bokmässaorna i Leipzig, där han också höll lager i syfte att byta och sälja svenska böcker till en internationell publik.²⁴ Enligt Swederus' självbiografi, som man nog källkritiskt bör betrakta som en partsinlaga, var han den första svenska bokhandlare någonsin som bevistade bokmässan i Leipzig, och han skall därför ha väckt stort intresse på plats. Efter sejouren i mässtaden skall han ha rest vidare i Europa för att inhandla fler böcker, totalt "[i]nnebegripit alt inhandlat Gods i Leipzig, samt hwad ifrån Hag, Amsterdam, Leiden, Paris m.m. hant ordineras [...] 7 kistor och 9 dugtiga Balar", vilket Swederus anspråksfullt betraktar som "den största Bok-Expedition som i al werldens tid, dit [Stockholm] afgått".²⁵

Karaktäristiskt för Swederus är hans intresse för den engelska bokmarknaden. I en bokkatalog från 1776 förklarar han själv hur han gått till väga för att få tag på dessa i Sverige så sällsynta böcker:

Försedd med et litet eget Capital var jag öfver sidstl. Sommar-månader i London, dels för at något lära känna Engelska Bokhandelen, dels ock för at nu förskaffa mig et litet assortiment Böcker, men förnämligast mine Respective Landsmän för framtiden någon lättare väg, än hittils varit, til hemkommande af Böcker som årligen där utgifvas; Jag har til den ändan etablerat Correspondance med en af de betydligaste Bokhandlare i London, til följe hvaraf jag, efter afgifne Ordres och på et Köpmans-Contoires creditiv, har at undfå hvilka Böcker som hälst, äldre och nyare.²⁶

Swederus skriver att detta är den första katalog med engelska böcker som hittills givits ut i Sverige, och att han dessutom har ambitioner att vidare vidga sin handel med utländska böcker genom att "nästa Sommar göra en Utländsk tour, kanske til Frankrike och Holland" i syfte att skaffa "kundskaper och säkra Correspondenter".²⁷ Som tidigare nämnts var det dock dyrt och krångligt att importera från

England. Engelska böcker figurerar endast sporadiskt i hans kataloger efter 1776, i stället är böcker på tyska, latin och franska mycket vanligare.²⁸

På 1780-talet hade kontanthandeln tagit över som det primära sättet att betala bokimport i Sverige. Under detta decennium importerade Anton Fyrberg (1744–1813), Elsa Fougte (1744–1826) och Carl Gottlieb Ulff (1734–1787) böcker från boktryckeriet/förlaget/grossisten *Société typographique de Neuchâtel* (STN) i Neuchâtel i nuvarande Schweiz. STN – som gjorts känt för en nutida publik genom ett antal studier av Robert Darnton – var ett av samtidens mest omtalade och framgångsrika europeiska bokföretag och tryckte, sålde och distribuerade böcker till stora delar av kontinenten. Företaget hade på ett tidigt stadium profilerat sig som en tillhandahållare av förbjudna verk, så kallade *filosofiska* böcker. Den gemensamma nämnaren för dessa böcker var att de inte fick publiceras i Frankrike på grund av sitt känsliga innehåll, såsom exempelvis politik, pornografi eller kontroversiell filosofi.²⁹

Den svenska trojka som importerade från STN hade ett gemensamt förflutet. Tyskättlingen Ulff hade redan på 1750-talet fått privilegium på att sälja utländska böcker och bedrev då import både genom bytes- och kontanthandel. År 1769 anställde han Fyrberg, men bara några år senare, 1776, erhöll dock Fyrberg själv privilegium och kunde därför starta en egen bokhandel. Mot slutet av 1770-talet övertog Fyrberg ägandeskapet av Ulffs hus och maktförhållandet mellan de båda försköts.³⁰ Fyrberg byggde efter hand upp en av de absolut största bokhandlarna i Stockholm; under åren 1777–1797 sålde han mängder av böcker på tyska, latin, franska, engelska, italienska, danska, spanska och holländska.³¹ I början av 1780-talet inbjöd Elsa Fougte – som även var verksam som Kungl. boktryckare och förläggare – Ulff att bistå henne som kompanjon i den nystartade bokhandeln "Elsa Fougte & Comp.", vilken förde böcker på tyska, latin och franska.³²

Kontakterna mellan svenskarna och STN initierades faktiskt av STN, som 1782 kontaktade Fyrberg för att höra sig för huruvida han ansåg att det var lämpligt att de dedicerade en del av sin upplaga av verket *Les Arts et les Métiers* till Gustaf III. Fyrberg kom att bli den svenska bokhandlare som numerärt sett beställde flest böcker från STN.³³ I vissa av beställningarna – som skrevs utifrån STN:s bokkataloger – märks en påfallande medvetenhet från de svenska bokhandlarnas sida om att en del av böckerna var av klandestin karaktär: här finns anvisningar om diverse försiktighetsåtgärder kring packning, distribution samt separat fakturering för "förbjudna" eller "hemliga" böcker.³⁴ Betalningen tycks uteslutande ha skett med kontanter. Fyrberg anger själv i en bokhandelskatalog från 1787 att han "tvingas" betala för sin bokimport kontant. Fyrberg skall främst ha betalat STN via banker i Paris, Hamburg eller Amsterdam. Belägg finns också för att Fyrberg och Ulff stundtals skötte sin betalning till STN via bankfirman Schön & Comp. i Stockholm.³⁵

1790-talets import får representeras av den politiskt radikala publicisten Gustaf Abraham Silverstolpe (1772–1824), för eftervärlden framför allt känd för den så kallade "musikprocessen" 1800.³⁶ Silverstolpe drev två bokhandlar i Uppsala och Stockholm 1794–1803, och sålde där mängder av utländska böcker han importerat, främst tysk samtida filosofi. På 1790-talet reste Silverstolpe personligen till en rad tyska städer (bland annat Hamburg, Berlin, Leipzig och Weimar) samt Prag och Wien. I Leipzig skapade han en strategisk kontakt i bokhandlaren P. G. Kummer, som både sålde böcker direkt till Silverstolpe och förmedlade böcker Silverstolpe köpt på andra håll i Europa. Silverstolpe tycks främst ha betalt sin import med kontanter.³⁷ Med Silverstolpe slutförs nedslagen i svenska bokimportörer 1750–1800. De visar hur importen utvecklades över tid: från den inledande byteshandeln med svenska vetenskapliga verk mot utländska böcker vid bokmässorna i Leipzig, via ett gryende intresse för den engelska bokmarknaden på 1770-talet, över kontanthandel med klandestina franskspråkiga böcker från STN under det politiskt stormiga 1780-talet, till Silverstolpes import av tysk filosofi i slutet av seklet.

De utländska böckernas vägar till Sverige

I praktiken tycks importen till den organiserade bokhandeln ha initierats på tre olika sätt. Det vanligaste var att bokhandlare i Sverige kontaktade utländska förlagshus brevlades i syfte att beställa böcker. Detta gjorde till exempel Gjørwell, Fougth och Fyrberg. Ett fåtal bokhandlare, såsom Swederus och Silverstolpe, reste därtill personligen ner i Europa för att köpa böcker och skapa kontakter, även om detta inte tycks ha varit särskilt vanligt. Bokhandlaren kunde också be vänner och bekanta att agera ombud i utlandet. Exempelvis fungerade Johan Henric Lidén och Jacob Jonas Björnståhl som Gjørwells inköpsombud och förmedlare av kontakter i bokbranschen i Tyskland, England, Frankrike och Italien. Gjørwell försökte också dra nytta av framstående sociala kontakter för att stärka sitt anseende i den internationella bokbranschen. År 1771 bad han kammarherre Gustaf Johan Ehrensvärd, som vid tillfället var på besök i Paris tillsammans med kronprins Gustaf, att uppsöka bokhandlaren Hérissant för att tala väl om Gjørwell och hans bokhandel. Orsaken var att Gjørwell halkat efter med betalningen:

Jag har utomdes ej til fullo betalt honom förl. års-räkningen, för de af Er bäst kände orsaker, men det skal alt bli godt inom 1 månad, således innan jag requirerar nytt Gods. Bemedla derfore och stärk vidare hans vänskap för min Rörelse, såsom han skal bli min Hufvudman för Franska Handeln, som är den vigtigaste. I sommar skal han ock få af

mig et vackert Partie af Gref. Dalbergs verk, Upsala Acterne och Fellers arbete. Kort sagt jag vil på alt sätt förbinda mig den mannen, för at drifva Handeln directe på Paris. Bekantskapen med honom är gjord af mine lärde vänner Lidén och Björnstål; komma nu Hr. Exel. Protection och Ert lyckliga förord härtil, jämte goda Wäxlar, så är den aldeles stadgad, til min förmån. Ni älskar mig, ni glömmet det således intet.³⁸

Sociala nätverk var uppenbarligen av stor vikt för framgång i den internationella bokbranschen. Böckernas fysiska väg från kontinenten till det svenska riket var lång och krånglig, och ledsagare behövdes på vägen. Elsa Fougt hade två ombud i Amsterdam som tog emot böcker som fraktats dit landvägen från STN, och såg till att de kom på fartyg. Väl i Sverige använde vidare såväl Fougt som Fyrberg sig av ämbetsmannen, swedenborgaren och slavhandelsmotståndaren Carl Bernhard Wadström i Norrköping som mellanhand för de klandestina böcker de importerade från STN.³⁹

Transporten tycks huvudsakligen ha skett sjövägen till Stockholm och Göteborg. Landtransporten var dyrare, mer osäker och underkastad inrikes tullar. Detta ledde till att utländska böcker var billigare att köpa i Stockholm och Göteborg än i städer som Uppsala och Skara. I regel gick den engelska bokimporten över Göteborg, medan den franska och tyska gick till Stockholm.⁴⁰ Även för sjötransport skulle dock flera avgifter betalas, inklusive tull. Tullavgiften varierade beroende på böckernas karaktär. Den stora majoriteten importerade böcker var oinbundna, eftersom tullen var lägre för dem än för inbundna böcker – detta för att i merkantilistisk anda gynna de svenska bokbindarna.⁴¹ Uno Willers har visat att pommerska spannmållsskepp spelade en stor roll för bokimporten mot slutet av 1700-talet: nästan varje pommerskt skepp som anlöpte Stockholms hamnar hade med sig boklådor. Dessa böcker gick främst till den organiserade bokhandeln.⁴²

Stockholm tog emot den största volymen utländska böcker. Under 1770-talet skeppades 90 % av rikets bokimport till Stockholm, medan motsvarande siffror för 1780-talet var 85 % och för 1790-talet 74 %. Göteborg låg under åren 1750–1790 på andra plats som importstad, medan Norrköping tog över andraplatsen på 1790-talet. I samtida tulljournaler ges information om vilka utländska hamnar skeppen med böcker härstammade från. Exempelvis kom de flesta skepp som anlände till Göteborg med böcker i lasten 1750–1800 från Hamburg. Andra centrala exporthamnar till Sverige under tidsperioden var Amsterdam och London.⁴³ Dessa uppgifter skall dock tolkas med försiktighet. Även om Hamburg angavs som exporthamn, behöver inte det betyda att böckerna också härstammade därifrån. Till exempel gick Elsa Fougts bokpaket från STN inledningsvis landvägen från Neuchâtel till Amsterdam, där Fougt hade ombud, för att därefter fraktats med skepp till Helsingör och sedan

vidare till Sverige. Här är det tydligt att böckernas ursprungliga tryckort inte hade särskilt mycket att göra med den hamn böckerna slutligen skeppades till Sverige ifrån. Fougts val av rutt tycks dock inte ha varit optimal, och hennes exportör STN föreslog snart att böckerna i stället skulle skickas via Hamburg eller Lübeck. Hennes kollega Ulff valde att få sina böcker från STN tillsända via Wismar.⁴⁴ Uppgifter om exporthamnar bör alltså beaktas med stor vaksamhet.

Initiativ till att importera

Bokimportörerna i det sena 1700-talets Sverige kan sägas tillhöra en ny sorts bokhandlartyp. De äldre kategorierna av bokförsäljare bestod av personer som hade sin bakgrund inom ett hantverksyrke, exempelvis bokbindare eller så kallade bokförare. Dessa sålde främst enklare tryck på svenska: ABC-böcker, postillor och så vidare. De bokhandlare som här behandlats, å andra sidan, var i högre utsträckning bildade, språkkunniga, ofta verksamma inom flera områden av det litterära systemet som förläggare eller boktryckare och kompetenta nog att föra kvalitativ vitter och vetenskaplig litteratur.⁴⁵ Förvisso är det sant att bokimporten delvis avgjordes av boktryckarnas urval, vilket krävde dessa egenskaper. Somliga av dem, som den politiskt aktive Silverstolpe, drevs troligen delvis av ideologiska motiv i sin import, medan andra bokhandlare förmodligen hade ekonomisk vinst som främsta drivkraft. Samtidigt som dessa bokhandlare spelade en viktig roll i förmedlingen av utländsk kultur och vetenskap till Sverige, skall deras inflytande heller inte överdrivas. Den mottagande publiken – de svenska bokköparna – var också medskapande, eftersom en betydande del av importen tillkom genom rena uppdragsbeställningar: rekvisitioner som de svenska bokköparna lämnade in till bokhandlarna, vilka först *därefter* beställde böckerna i fråga från utlandet.⁴⁶

Anledningen till att rekvisitionshandel tillämpades frekvent var ekonomisk. Det var svårt att veta hur försäljningen skulle gå, och kostsamt att hålla stora lager av osålda böcker. Så skriver exempelvis Gjörwell i en bokhandelskatalog från 1777 att med anledning av ”swag afsättning hos oss af utländska Böcker, finnas sällan Partier af dem i förråd”. I en katalog från 1780 heter det vidare att ”af de fläste utländska Artiklar finnes sällan mer än et Exemplar, ty [...] man belastar sig ej med något annat Lager, än det, som i Commission utifrån sändes.” Senare samma år bestämde sig Gjörwell för att inte ens ta in enstaka butiksexemplar i sitt sortiment, utan att *endast* sälja utländska böcker som förbeställts. Skälet påstods vara tidsbrist.⁴⁷

Ett sätt för bokhandlarna att i förväg förvissa sig om att de inte skulle gå med förlust var att ta ut förskottsbetalning från beställande kunder. I flera bokkatalo-

ger skriver Fyrberg att han vill ha en viss procent av inköpspriset i depositionsavgift från kunder som önskar beställa dyra, svåråtkomliga utländska verk.⁴⁸ Även Silverstolpe krävde förskottsbetalning vid rekvisitioner, "1/3:del af de requirerade böckernas värde".⁴⁹ Fyrberg försökte därtill få in kontanter från sina svenska kunder genom att erbjuda 10 % rabatt till kunder som betalade kontant.⁵⁰ Gjörwell ville inte ge kredit på utländska böcker överhuvudtaget.⁵¹

Förskottsbetalning är typisk för äldre tiders litterära system. En parallell kan dras till svenska 1700-talsförläggares sedvanliga sätt att i förskott finansiera sin utgivning genom prenumeration eller subskription. Prenumeration innebar att köparen betalade för förlagsartikeln i förskott genom att köpa en prenumerationsedel. Subskription gick i stället ut på att en köpare – oftast redan innan boken i fråga var tryckt – tecknade sitt intresse för att köpa den genom en bindande anmälan. När boken var färdig att säljas betalade köparen och fick därmed boken.⁵²

Problem vid importen

Det absolut största bekymret för de svenska bokimportörerna var ekonomiskt. Övergången från bytes- till kontanthandel innebar att de måste ta ansenliga finansiella risker. Först skulle de lägga ut stora summor kontant för böckerna, bara för att därefter riskera att de inte såldes, med restlager och skulder som följd. Att göra korrekta uppskattningar om vad som skulle sälja var svårt och riskerna för felbedömningar stora. Som visats ovan försökte ett antal bokhandlare minimera de ekonomiska riskerna genom att främst sälja böcker som redan förbeställts och delvis förskottsbetalats. Trots detta var det många som hamnade i knipa.

Redan 1771 hade Gjörwell tvingats gå i konkurs. Fordringsägarna var många, och en stor del av hans kapital var bundet i boklager i Sverige, Danmark och Tyskland. Tack vare bistånd från goda vänner repade han sig dock relativt snart och kunde fortsätta sin bokhandel under 1770-talet.⁵³ Men de ekonomiska problemen kom snart tillbaka. År 1787 gav han ut en "Redogörelse", förmodligen riktad till de svenska myndigheterna, som förklaring till varför han återigen hamnat i skuld till flera utländska förlagshus i samband med utrikeshandel. Gjörwell pekar ut en rad faktorer som orsakat hans situation. Främst rörde det sig om "icke mindre än 11 Sjö-skador", vilka, trots att godset varit försäkrat, inneburit förluster och förseningar då skepp antingen gått på grund eller blivit liggande länge i hamnar i väntan på reparation. Han sade sig vidare ha blivit "med ovänlighet bemött" av flera av de utländska samarbetspartners han stod i skuld till och menade att kulturella och juridiska skillnader länder emellan försvårade den transnationella

handeln. Enligt Gjörwell borde därför någon form av gemensamma föreskrifter kring förlikningar av skulder finnas, eftersom först ”då kunde en så besvärlig Handel, som den med Böcker, med Bestånd och någon Fördel å ömse sidor, drifvas imellan vida aflägsne Orter, samt Crediten bibehållas”.⁵⁴ Även Silverstolpe hamnade i ekonomiskt trångmål när han i början av 1800-talet ådrog sig stora skulder till den forne samarbetspartnern Kummer. När Silverstolpe så småningom gjorde konkurs 1808 hade han enligt egen utsägo fortfarande kvar ett boklager värt 828 rdr taget i beslag av Kummer i Leipzig, förmodligen bestående av svenska böcker som Silverstolpe avsett sälja vid bokmässan i samma stad.⁵⁵

Ett annat hinder för importen var det svenska klimatet, där isläggning lamslog Östersjön stora delar av året. Willers återger ett citat ur ett brev från Gjörwell till Warmholtz från 1782 i vilket Gjörwell ondgör sig över att ”vintern afstängt” honom från ”6 bokkistor från Paris, 2 bokbalar från Leipzig och 1 dito från Dessau”.⁵⁶ Vidare betonar Elsa Fougt i flera brev till STN vikten av att bokleveranser sker innan vintern – det var nödvändigt att få iväg beställningar i god tid. Fougt försökte också få sina kunder i Sverige att beställa tidigt på året, och annonserade den 18 april 1785 i *Dagligt Allebanda* med uppmaningen ”at de respective Herrskaper och Bok-älskare, som åstunda några Fransyska Böcker för sig i år införskrifne, behagade ju förr desto häldre sina Requisitioner därstädes [i bokhandeln] inlämna, då man skall vara sorgfällig uti god tid på året och til de billigaste priser som möjligt är anskaffa alt det som åstundas.”⁵⁷ Silverstolpe å sin sida uppmuntrade sina kunder att beställa ”under vår och sommartiden” för snabb leverans.⁵⁸

Ytterligare en försvårande faktor för bokimporten var stundom den allmänna konjunkturen. Exempelvis skriver Fyrberg i ett brev till STN 1788 att kriget mot Ryssland inneburit en generell avmattning för den svenska handeln. Fyrbergs utsägo stärks av att det skedde en generell nedgång i den svenska bokimporten under krigsåren 1788–1790.⁵⁹ Här bör naturligtvis också nämnas de bromsklossar som utgjordes av censuren och tullens införselkontroll av böcker, även om utrymmet inte tillåter några längre utläggningar om denna aspekt. Det är dock värt att påpeka att tryck som gavs ut i Sverige granskades långt mer rigoröst än de importerade böckerna.⁶⁰

Svenska bokhandlare ur ett europeiskt perspektiv: Almanach de la librairie

Avslutningsvis vill jag vända blicken utåt, mot ett vidare internationellt sammanhang. Under 1700-talet skedde en tilltagande internationalisering av den europeiska bokmarknaden. En av anledningarna var de olika europeiska ländernas

skiftande lagstiftning kring tryckfrihet och censur. Detta gav upphov till en bokhandel – legal och illegal – över gränserna. Frankrike hade till exempel fram till revolutionen 1789 en mycket sträng, statligt reglerad bokmarknad med såväl förhands- som efterhandscensur, medan exempelvis Tysklands alla småstater saknade ett centralt system för censur. Franska böcker som inte tilläts ges ut inom landet trycktes och spreds utomlands, i orter som Amsterdam, Bouillon, Genève och, inte minst, i det tidigare nämnda furstendömet Neuchâtel, som under 1700-talet löd under Fredrik II av Preussen och hade stor frihet vad gäller bokutgivning.⁶¹

I och med det ökande internationella samarbetet växte behovet av att sammanställa de bokhandlare som var verksamma med internationell bokhandel i de olika europeiska länderna. År 1777 gavs den 118-sidiga katalogen *Almanach de la librairie* ut för första gången, i vilken en lista över de främsta bokhandlarna i de viktigaste europeiska städerna ingick, komplett med kontaktuppgifter för den intresserade. Såväl katalogen från 1777 som den efterföljande utgåvan 1781 visar att Sverige i allra högsta grad ingick i det europeiska bokhandlarnätverket. Sverige representeras av totalt åtta namngivna bokhandlare år 1777 och ytterligare elva stycken år 1781.⁶² Det går naturligtvis inte att med säkerhet dra några slutsatser kring specifika svenska bokhandlares betydelse eller faktiska kontakter med utländska kolleger genom uppgifterna i katalogen (som för övrigt är en fransk produkt, med en förmodad inriktning på handel med franska böcker), men den visar likväl att många av dem var kända ute i Europa.

Flest bokhandlare i katalogen har Frankrike: Paris kommer först med omkring 200 namn och därefter följer en rad större franska städer med många bokhandlar. Utanför Frankrikes gränser kommer London på förstaplats med 72 namn, Leipzig därefter med 30, Venedig med 22, Genève 20, och så Stockholm och Haag på delad femteplats med 19 bokhandlar var representerade. Efter detta kommer Berlin med 18 namn, Madrid 17, Amsterdam 16, Neapel och Nürnberg med 15 namn var, Avignon, Bryssel och Rom med 14 namn var, Frankfurt och Lissabon med 11 bokhandlar var och därefter en lång rad andra europeiska städer med färre bokhandlar.⁶³ Ur ett europeiskt perspektiv hade alltså Sverige relativt många bokhandlar, och tycks – även om landet geografiskt sett ligger i periferin – ha ägt en given plats i det europeiska bokhandelsnätverket.

Importen av utländska böcker till Sverige 1750–1800 utgjorde en central aspekt av den svenska bokmarknaden. Den innebar en viktig kulturförmedling och stärkte Sveriges band med övriga Europa. Som handel betraktat var den i många fall en ekonomiskt osäker affär för importörerna, som dock oförtrutet fortsatte sin verksamhet under perioden. För att parafrasera Gjørwell-citatet i uppsatsens inledning innebär föreliggande uppsats dock "blott förstlingen" av en studie av bokimporten

till Sverige under 1700-talet. Den förtjänar att undersökas vidare. Inte minst gäller det dess påverkan på den svenska bokproduktionen, som till stor del bestod av översättningar. Därtill kommer den centrala frågan om på vilket sätt bokimporten interagerade med den svenska lärda världen, kultursfärerna och samhället i stort.

Noter

1. Bokkatalog Gjörwell 1770, Sv. bokhandel, Kaps. [Gjörwell], Uppsala universitetsbibliotek, Uppsala (UUB).
2. Sverker Sörlin påpekar i *De lärdas republik: om vetenskapens internationella tendenser* (Stockholm, 1994) att en svensk "boklig importhistoria" ännu inte är skriven. Även om vi känner till *innehållet* i de böcker som kom från utlandet till Sverige, är det fortfarande till stor del oklart *hur*, och *varifrån*, de kommit (Sörlin 1994, s. 84 f.). Likaså menar Peterson att "den svenska bokmarknadens och kulturspridningens – liksom den kulturella utrikeshandelns – historia i stort sätt är oskriven. De grundläggande översikter, som skrivits av bl.a. Henrik Schück och Sven Rinman ser bokförsörjningen ur svensk förlagssynpunkt. [...] Teoribildningen om kulturspridningens beroende av och samverkan med den kulturella infrastrukturen är outvecklad." Bo Peterson, "Bokcentrum och kulturperiferi. Svenska förlag på tyska bokmässor till 1800-talets mitt", *Studier i modern historia tillägnade Jarl Torbacke den 18 augusti 1990* (Stockholm, 1990), s. 250 f. Se även Erik Hamberg, *Olof Knös och 1700-talets lärda samlarkultur: studier kring förmedling och samlande av böcker i Sverige under den gustavianska tiden*, diss. (Göteborg, 1985), s. 13.
3. Jag förbereder för närvarande en större empirisk studie, *Internationell bokförmedling och den svenska bokmarknaden ca 1720–1820*. Studien är tänkt att kartlägga och analysera kanaler för import och export av böcker i Sverige 1720–1820, med fokus på den organiserade bokhandeln.
4. Bo Bennich-Björkman, "Eliternas gata och handeln på broar och marknader. Systemen för spridning av böcker i Sverige 1600–1800", i Jan-Erik Pettersson (red.), *Bokens vägar: Seelig & Co 150 år* (Lund, 1998), s. 14–28, 51 ff.; Henrik Schück, *Den svenska förlagsbokhandels historia II* (Stockholm, 1923), s. 42–54, 107.
5. Bokkataloger, Sv. bokhandel, Kaps. [bokhandlarens namn], UUB. I min artikel "Elsa Fougt som internationell bokhandlare" (*Biblis* 2009:47) finns därtill på s. 28 f. tabeller (baserade på bokkataloger i kombination med sekundärlitteratur) över verksamma bokhandlare i Stockholm 1780–1799 där handel med utländska böcker framgår. Enligt Hamberg 1985, s. 123, var antalet bokhandlare i Stockholm 10 år 1750, 18 år 1770, 19 år 1780, 15 år 1790 och 21 år 1800. Men ett exakt antal bokhandlare är svårt att fastslå, eftersom det var vanligt förekommande att bokhandlar drevs utan formellt tillstånd. Se även Gunnar Sahlin, *Författarrollens förändring och det litterära systemet 1770–1795*, diss. (Stockholm, 1989), s. 25 ff. För andra städer, se Gösta Lext, *Bok och samhälle i Göteborg 1720–1809*, diss. (Göteborg, 1950),

- s. 151–174, Margareta Björkman, "Om lånbibliotekarier i allmänhet och Magnus Swederus i synnerhet", i Carin Bergström (red.), *Hand och penna: sju essäer om yrken på 1700-talet* (Stockholm, 1996), s. 205 ff., Bo Bennich-Björkman, "Sweden and the German Bookmarket in the End of the 18th and the Beginning of the 19th Century", i Mark Lehmstedt (red.), *Beiträge zur Geschichte des Buchwesens im frühen 19. Jahrhundert* (Wiesbaden, 1993), s. 61 f.
6. Enligt Ankarcrona utgjorde bokhandlarna 3 % av köparna på Bokauktionskammaren i Stockholm 1782–1801, samtidigt som de stod för 12 % av inköpen. Andelen utländska böcker av dessa inköp var mindre än hälften, böcker på tyska och franska utgjorde tillsammans ca 30 %. Anita Ankarcrona, *Bud på böcker: bokauktioner i Stockholm 1782–1801: Traditionen – böckerna – publiken*, diss. (Stockholm, 1989), s. 163.
7. De aktörer i Stockholm och Uppsala som jag bedömer importerade är Salvius, Kiewewetter, Askergren, Gjörwell, Lange, Holmberg, Arborén, Hesselberg och Halldin, Swederus, Fyrberg, Runemark, Fougt, Ulff, Utter och Silverstolpe. Se Bokkataloger, Sv. bokhandel, Kaps. [namn på respektive bokhandlare], UUB, Bennich-Björkman 1998, s. 56 ff.; Schück 1923, s. 103–112; Margareta Björkman, *Läsarnas nöje: kommersiella lånbibliotek i Stockholm 1783–1809*, diss. (Uppsala, 1992), s. 51, 95 ff.
8. Bennich-Björkman 1998, s. 60.
9. Henrik Schück, *Lars Salvius: minnestekning* (Stockholm, 1929), s. 101 f., 122; Peterson 1990, s. 242 f.
10. Schück 1929, s. 145 ff.; Peterson 1990, s. 244; Se även bokkataloger, Sv. bokhandel, Kaps. [Salvius], UUB.
11. Reinhard Wittman, *Geschichte des deutschen Buchhandels: Ein überblick* (München, 1991), s. 114 ff.
12. Peterson 1990, s. 244 f. Om Salvius' export, se Schück 1929, s. 149 f., samt Schück 1923, s. 280. Om Gjörwells export, se Johnny Eriksson, *Carl Christoffer Gjörwell som aktör på den svenska bokmarknaden 1769–1771*, magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap (Uppsala, 2003), s. 44–50 samt Lars Lindholm, *Johan Hinric Lidén: lärd och resenär*, diss. (Uppsala, 1978), s. 130, 147, 171; Om Holmberg och export, se Sahlin 1989, s. 36 f.; Om Swederus, se Björkman 1996, s. 209 ff.
13. Schück 1923, s. 108; Hamberg 1985, s. 306–310; Bokkataloger (ca 30 st) 1770–1793, UUB.
14. "Redogörelse, för Handeln uti *Upfostrings-Sälsskapets* Boklåda uti Stockholm" (1787), Sv. bokhandel, Kaps. [Gjörwell], UUB. Se även Hamberg 1985, s. 306 ff.; Eriksson 2003, s. 46.
15. Eriksson 2003, s. 47 ff.; Ankarcrona 1989, s. 48 f.; Lext 1950, s. 90 ff.
16. Eriksson 2003, s. 48 ff.
17. Bokkatalog Gjörwell, UUB. Engelska böcker utannonseras i kataloger från 1775, 1776 och 1793.
18. Ibid.
19. Pamela E. Selwyn, *Everyday Life in the German Book Trade: Friedrich Nicolai as Bookseller and Publisher in the Age of Enlightenment 1750–1810* (University Park, PA, 2000), s. 131. Även

göteborgsförläggaren Samuel Norberg beställde tyska böcker från Nicolai, nämligen Nicolais egenförfattade roman *Sebaldus Notbanker* (1773–76) som han beställde 1796. Se Selwyn 2000, s. 117.

20. Eriksson 2003, s. 51 ff.; Lindholm 1978, s. 171.

21. Trycket, som är daterat 6 juni 1782, finns på UUB: Sv. bokh. spec. [Société]. Se även Björkman 1992, s. 51.

22. "Redogörelse, för Handelns uti *Upfostrings-Sällskapets Boklåda* uti Stockholm" (1787), UUB. Jag har inte lyckats identifiera dessa personer.

23. Peterson 1990, s. 245; Björkman 1996, s. 203.

24. Schück 1923, s. 110; Björkman 1996, s. 209 ff.

25. Magnus Swederus, *Biografiska småsaker till minnes för Efterlefwande* II (Uppsala, 1832), s. 42 ff.; Peterson 1990, s. 245.

26. Bokkatalog Swederus 1776, UUB.

27. Ibid.

28. Eriksson 2003, s. 48; Swederus 1832, s. 46 f.; bokkataloger Swederus 1774–1788, UUB.

29. Robert Darnton, *The Forbidden Best-Sellers of Pre-Revolutionary France* (New York, 1996), s. 7 ff., 23.

30. Isidor Bonnier & Adolf Hånell, *Anteckningar om svenska bokhandlare intill år 1935: II. Stockholm och Uppsala* (Stockholm, 1935), s. 57, Bennich-Björkman 1998, s. 64, 79; Schück 1923, s. 110.

31. Bokkataloger från Fyrberg 1777–1797, Sv. bokhandel, Kaps. [Fyrberg], UUB.

32. Rimm 2009, s. 6.

33. Tomas Anfält, "Svensk epilog", i Robert Darnton, *Pornografi och revolution: förbjudna bästsäljare i det förrevolutionära Frankrike* (Stockholm, 1996), s. 373; Rimm 2009, s. 14 f.

34. Rimm 2009, s. 14 ff.; Anfält 1996, s. 373 ff, brev från Fougé, Fyrberg och Ulff i Fonds STN: Ms 1153: Elsa Fougé, Ms 1154: Antoine Fyrberg, Ms 1227: Charles G. Ulf, Bibliothèque publique et universitaire de Neuchâtel (BPUN), Neuchâtel, Schweiz. Se även Uno Willers, *En gustaviansk boksamlare: Knut K:son Posse på Svanå* (Stockholm, 1971), s. 158 f.

35. Bokkatalog från Fyrberg 1787, UUB; Willers 1971, s. 163; Rimm 2009, s. 19; Anfält 1996, s. 376 f.; Schön & Comp. var under den aktuella tidsperioden en av Stockholms största grosshandlare och i likhet med de andra stora handelshusen i staden bedrev de även bankirverksamhet. Se Kurt Samuelsson, *De stora köpmanshusen i Stockholm 1730–1815: en studie i den svenska handelskapitalismens historia*, diss. (Stockholm, 1951), s. 27 f., 104 ff.

36. Silverstolpe, som var medlem i den politiskt-litterära sammanslutningen "Juntan", fördrevs från Uppsala i och med den s.k. musikprocessen, som i korthet gick ut på att han övertalat director musices att låta musikstycket "Marseljäsen" ingå vid en akademisk högtid till Gustav IV Adolfs ära.

37. Bennich-Björkman 1993, s. 65 ff.

38. Eriksson 2003, s. 46–57. Citatet som anförs av Eriksson, s. 57, finns i original på Kungliga biblioteket (KB): Gjörwell till Ehrensvärd, 5/2 1771, Brev från Gjörwell, Ep.G.8:4.
39. Rimm 2009, s. 17 f.
40. Uno Willers, *Ernst Moritz Arndt och hans svenska förbindelser: studier i svensk-pommersk historiografi och svensk opinionsbildning*, diss. (Stockholm, 1945), s. 91 ff.; Lili-Annè Aldman, *En merkantilistisk början. Stockholms textila import 1720–1738*, diss. (Uppsala, 2008), s. 28 ff.; Stefan Carlén, *Staten som marknadens salt: en studie i institutionsbildning, kollektivt handlande och tidig välfärdspolitik på en strategisk varumarknad i övergången mellan merkantilism och liberalism 1720–1862*, diss. (Stockholm, 1997), s. 60 f.
41. Ankarcröna 1989, s. 48 f.; Lext 1950, s. 90 ff.
42. Willers 1945, s. 91 ff.
43. Stig Boberg, *Gustaf III och tryckfriheten 1774–1787*, diss. (Göteborg, 1951), s. 329; Lext 1950, s. 98 ff.
44. Rimm 2009, s. 27 f.; Se även Bennich-Björkman 1993, s. 59.
45. Sahlin 1989, s. 24; Bennich-Björkman 1998, s. 57 ff.
46. Rekvisitionshandel framgår av bokkataloger från Holmberg 1770, Sv. bokhandel, Kaps. [Holmberg], UUB, Fyrberg 1781 och 1787, UUB, flera kataloger från Gjörwell (se följande noter nedan), odaterad katalog från Silverstolpe, Sv. bokhandel, Kaps. [Silverstolpe], UUB. Se även brev från Elsa Fougt till STN 10 augusti 1784 (ms 1153), Fonds STN, BPUN, där det framgår att kunder förbeställt utländska böcker, liksom brev från Ulff till STN 11 september 1787 (ms 1227), Fonds STN, BPUN. Fougt annonserade också i pressen om att hennes kunder helst skulle beställa de utländska böcker de önskade i god tid, så att hon kunde skaffa fram dem så snabbt som möjligt. Se annons i *Dagligt Allebanda* 18/4 1785.
47. Framgår av bokkataloger Gjörwell 1777 och 1780 (2 st.), UUB.
48. Bokkatalog Fyrberg 1781, UUB. Citatet lyder: "Quant à la requisition des Articles dispendieux et qui ne sont pas de défait ordinaire, je n'ose risquer de m'en charger à moins qu'on ne veuille m'accorder des arrhes de quelques pourcent." I en katalog från 1787 (UUB) anger han att han vill ha en tredjedel av inköpspriset i deposition.
49. Bokkatalog Silverstolpe (odat), UUB.
50. Framgår av bokkataloger från 1781 och 1787, UUB.
51. Bokkatalog Gjörwell 1770, UUB.
52. Sahlin 1989, s. 83 f.
53. Eriksson 2003, s. 74 f. Vännerna var Jonas Alströmer och boktryckaren Nordström.
54. "Redogörelse, för Handeln uti *Upfostrings-Sälskapets Boklåda* uti Stockholm" (1787), UUB.
55. Bennich-Björkman 1993, s. 66 f.
56. Willers 1971, s. 161 f.
57. Brev från Fougt till STN 11 juni 1784, 6 augusti 1784 och 5 oktober 1784 (ms 1153), Fonds STN, BPUN, *Dagligt Allebanda* 18/4 1785.

58. Odaterad bokhandelskatalog från Silverstolpe, UUB.
59. Brev från Fyrberg till STN 26 september 1788 (ms 1154), Fonds STN, BPUN, Ankarcrona 1989, s. 49.
60. Om införselkontroll av utländska böcker, se Boberg 1951, s. 325–337; Lext 1950, s. 71; Rimm 2009, s. 6 f.; Se även TF 1766, återtryckt i G. E. Klemming & J. G. Nordin, *Svensk boktryckeri-historia 1483–1883* (1883; faksimil 1983), s. 309.
61. Giles Barber, *Studies in the Booktrade of the European Enlightenment* (London, 1994), s. 266 ff.; Wallace Kirsop, "Les mécanismes éditoriaux", *Histoire de l'édition française, II: Le livre triomphant 1660–1830*, red. Henri-Jean Martin & Roger Chartier (Paris, 1984), s. 21; Daniel Roche, "La censure", *Histoire de l'édition française*, s. 76–91; Wittman 1991, s. 112 ff.
62. Barber 1994, s. 266. Listorna över bokhandlare återges av Barber på s. 309 ff.
63. *Ibid.*, s. 266.

Summary:

The Routes of the Books: Swedish Booksellers' Import of Foreign Books 1750–1800

This study focuses on the import of books to Sweden between 1750 and 1800. The Swedish book trade in the eighteenth century involved mainly foreign books. The publication of books in Swedish was still limited – despite increasing steadily during the century – and was in no way able to satisfy the needs of Swedish scholars for learned and diverting works in their original language. The import of foreign books to Sweden seems to have been undertaken in various ways: with the help of individuals who brought books home with them from abroad, through the universities' exchange of scholarly works with institutions overseas, and by means of the organized book trade. Several Swedish book sellers imported books from abroad during the latter part of the eighteenth century. In fact, Sweden had a substantial number of book shops compared with other European cities. In the 1781 European bookseller's directory, the *Almanach de la librairie*, Stockholm shared fifth place (with The Hague) in a ranking of European cities with the largest number of book shops, placing higher than cities such as Berlin, Amsterdam, Madrid, and Rome. Importing books to Sweden was, however, a financially risky business and some of the importers went bankrupt because of it. The conditions of the trade also underwent marked developments during the period studied: originally, for example, imports largely took the form of exchanges. In conclusion, the article shows that more basic research and comprehensive empirical studies need to be undertaken to provide a fair picture of this hitherto largely unresearched trade.

Keywords: book history, book trade, Swedish booksellers.